

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ»**

Виконала: студентка 6 курсу групи KorO1-M18

спеціальності 016 Спеціальна освіта

Задорожна Ксенія Олегівна

Керівник:

Миронова С.П., доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН У ЗАГАЛЬНІЙ ТА СПЕЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	
1.1. Характеристика поняття культура людських взаємин.....	7
1.2. Виховання культури людських взаємин в учнів у процесі їхнього навчання.....	10
1.3. Особливості формування культури людських взаємин в учнів з особливими освітніми потребами.....	20
ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ	35
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНOSTІ КУЛЬТУРИ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	
2.1. Методика дослідження рівня культури людських взаємин.....	37
2.2. Порівняльний аналіз результатів дослідження.....	44
2.3. Методичні рекомендації з виховання культури людських взаємин у школярів з особливими освітніми потребами.....	67
ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією із важливих проблем суспільства на сучасному етапі розвитку є проблема виховання культури поведінки та культури взаємин. Високий культурний рівень розвитку кожної окремої особистості сприятиме гармонійному розвитку суспільства загалом.

Тенденція до зниження культурного та морального рівнів суспільства веде до негативних наслідків. Нехтування загальноприйнятими правилами, неповага до гідності інших людей, відсутність взаємоповаги, толерантності, милосердя призводять до моральної занедбаності, егоїзму та різних негативних моральних рис, які в подальшому перешкоджають процесу соціалізації.

Саме тому так гостро постало питання про необхідність створення нових підходів і методів формування культури людських взаємин, в контексті норм поведінки та загальнолюдських цінностей.

Виховання моральних основ культури людських взаємин ми розглядаємо як соціальну-педагогічну проблему, від успішного розв'язання якої залежить становлення й розвиток у школярів толерантності, моральних якостей, взаємоповаги та взаєморозуміння як справжнього духовного багатства стосунків. Саме культура виступає регулятором поведінки, а також гарантом шанобливого ставлення й взаєморозуміння, терпимості і взаємоповаги. Робота з питань виховання культури людських взаємин повинна окреслювати шляхи становлення людини не в системі вузьких цінностей та інтересів, а в сукупності людських стосунків.

Перед педагогом постає проблема виховання особистості, яка будуватиме взаємини з оточуючими її людьми на засадах добра, любові, поваги, толерантності (М. Боришевський, В. Сухомлинський) [31].

Стосунки у вихованні як окрему проблему, досліджували І. Бех, М. Боришевський, М. Вейт, А. Гордін, Я. Коломинський, С. Кондратьєва, Б. Лихачов, Н. Щуркова, та інші. Питанням розвитку моральних переконань школярів займались М. Боришевський, М. Губерненко; формування культури

взаємин дітей молодшого шкільного віку А. Гончаренко, В. Киричок, Н. Хіміч, О. Яницька; виховання культури спілкування молодших школярів Г. Лаврентьєва, Т. Поніманська, С. Хаджирадева та інші. Сутність та зміст аспектів культури взаємин вивчали Л. Бутенко, Л. Винославська, Л. Волченко, Г. Горак, М. Горлач, В. Грехнєв, П. Козловський, В. Куніцина, М. Левківський, В. Малахов, О. Назаренко, С. Сарновська, Л. Сохань та інші.

У корекційній педагогіці різні аспекти цієї проблеми вивчали такі вчені: А. Белкін (загальні питання діагностики морально-естетичної вихованості дитини з особливими освітніми потребами), О. Вержиховська (формування моральних якостей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями у позакласній виховній роботі), Н. Коломинський (організація корекційного навчання та виховання), М. Супрун (соціалізація учнів спеціальних закладів як головна ідея корекційного навчально-виховного процесу), І. Шишменцев (виховання культури людських взаємин у старшокласників з інтелектуальними порушеннями засобами української літератури) та інші. Особливості формування моральної оцінки в учнів з інтелектуальними порушеннями, розуміння моральних норм на різних вікових етапах вивчали: М. Буфетов, Г. Дульнєв, І. Єременко, Т. Пороцька та інші.

Вченими було проведено дослідження різноманітних аспектів та складових процесу виховання культури людських взаємин у дітей з особливими освітніми потребами різних вікових категорій, та найбільше уваги було приділено учням підліткового віку. У психолого-педагогічній літературі не достатньо розкрито питання особливостей формування культури людських взаємин у молодших школярів з різними типами дизонтогенезу.

Мета дослідження – дослідити особливості сформованості культури людських взаємин у молодших школярів з різними типами дизонтогенезу.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз культури людських взаємин у загальній та спеціальній психології і педагогіці.
2. Визначити особливості розвитку культури людських взаємин у дітей з різними типами дизонтогенезу.
3. Визначити вплив основного порушення на формування культури людських взаємин у молодших школярів з особливими освітніми потребами.
4. Розробити методичні рекомендації з виховання культури людських взаємин у молодших школярів з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження – культура людських взаємин молодших школярів.

Предмет – особливості сформованості культури людських взаємин у молодших школярів з різними типами дизонтогенезу.

У роботі ми використали ряд теоретичних та практичних **методів дослідження**: вивчення та аналіз психолого-педагогічної та науково методичної літератури з проблеми дослідження; аналіз документації закладів; бесіда; спостереження; кількісний та якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Наукова новизна полягає у збагаченні теорії корекційної педагогіки результатами порівняльного аналізу особливостей виховання культури людських взаємин у молодших школярів із типовим розвитком та школярів з різними типами дизонтогенезу.

Практичне значення полягає у тому, що результати проведеного дослідження можуть використовуватися педагогами закладів спеціальної та загальної середньої освіти з метою підвищення ефективності навчально-виховної роботи. Матеріали дипломної роботи магістра також можуть використовуватися студентами при вивченні корекційної педагогіки, спеціальної психології та проходженні педагогічної практики.

База дослідження: Кам'янець-Подільський навчально-реабілітаційний центр Хмельницької обласної ради; Кам'янець-Подільська спеціальна школа-інтернат I-III ступенів Хмельницької обласної ради; Ямпільська спеціальна

школа Хмельницької обласної ради; Кам'янець-Подільська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №5 з поглибленим вивченням інформатики Хмельницької області.

У дослідженні взяли участь 15 вчителів молодших класів, а також 50 дітей молодшого шкільного віку, 2-3 класи, із них:

- 10 дітей з типовим розвитком;
- 10 дітей з інтелектуальними порушеннями;
- 10 дітей з порушеннями зору;
- 10 дітей з порушеннями слуху;
- 10 дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Апробація дипломної роботи магістра: матеріали дипломної роботи магістра представлялися на Студентській науковій конференції (м. Кам'янець-Подільський, 2017 р.); Студентській науковій конференції (м. Кам'янець-Подільський, 2019 р.).

Структура роботи. Магістерська робота містить вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, 1 таблиця, 18 рисунків. Загальний обсяг роботи представлений на 77 аркушах.

Дипломна робота магістра виконана на замовлення Ямпільської спеціальної школи-інтернат Хмельницької обласної ради.

ВИСНОВКИ

Сучасне суспільство, ставить досить високий рівень моральних вимог до підростаючого покоління. Зниження культурно-морального рівня суспільства загалом зумовлює необхідність створення нових підходів і способів формування культури поведінки особистості, особливо в контексті загальнолюдських цінностей і норм поведінки.

Тому важливо правильно організувати навчально-виховний процес аби він сприяв ефективному засвоєнню молодшими школярами соціокультурного досвіду, моральних норм і правил поводження у суспільстві, культури взаємин.

Сформованість культури людських взаємин у дітей з типовим розвитком відрізняється від процесу її розвитку у дітей з різними типами дизонтогенезу. У дітей з особливими освітніми потребами навіть у молодшому шкільному віці, здебільшого, спостерігається знижена соціальна активність, у поведінці переважають мотиви задоволення власних потреб, емоційна нестійкість, недостатній розвиток мовлення та емоційно-вольової сфери, що призводить до низького рівня розвитку мотивів моральної поведінки, труднощів формування культури людських взаємин. Але незважаючи на це, розвиток дітей з особливими освітніми потребами проходить ті ж етапи і стадії засвоєння моральних норм, що і в дітей з типовим розвитком. Виховання культури взаємин позитивно впливає на розвиток усіх психічних процесів і особистість молодшого школяра лише в тому випадку, коли створюються спеціальні умови для виховання і розвитку дитини і вона включається в процес систематично здійснюваної корекційно-виховної роботи.

Планомірний, систематичний, цілеспрямований процес впливу на свідомість і поведінку дитини створює сприятливі умови для компенсації порушення та корекції недоліків, та розвитку соціально-важливих особистісних якостей учнів.

У вихованні культури людських взаємин надзвичайно важлива спільна праця усіх педагогів та фахівців які працюють із дитиною, а також залучення у цей процес батьків. Лише за умови що до дитини будуть ставити однакові вимоги в школі і в дома, будуть проводити планомірну, систематичну роботу з виховання моральних якостей, підтримуватимуть дитину та направлятимуть, можна досягти успіхів у процесі соціалізації.

Отже, систематична робота з виховання культури людських взаємин забезпечує загальний розвиток та корекцію особистісних якостей учнів з особливими освітніми потребами, сприяє вихованню у школярів сталих інтересів до художньої літератури, рідної культури, соціалізації та інтеграції дитини в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басюк Н. Орієнтири вчителя у моральному вихованні молодших школярів : Рідна школа № 3, 2007. 21-22. с
2. Бех І. Д. Вивчення особистості молодшого школяра : Початкова школа № 3, 2003. 12-14 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. I: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : Навч.-метод, посібник : Либідь, 2003. 280 с.
4. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: шляхи реалізації. К., 2003. 29-36 с.
5. Белякова І. В., Петрова В. Г. Психологія розумово відсталих школярів: Учеб. посібник для студ. вищ. пед. навч. Закладів - 2-е вид., Стереотип. М.: видавничий центр «Академія», 2004.
6. Бистрова Ю. О., Петруня А. М., Коваленко В. Є., Колодна Н. А., Лупир С. А. Комплексний супровід дітей з порушеннями зору в умовах навчального закладу : навчально-методичний посібник. Луганськ : ЛОППО, 2012.
7. Божович Л. І., Коннікова Т. Є. Моральне формування особистості школяра в колективі. – М.: 2000. 56-63 с.
8. Волкова Н. П. Педагогіка : 2-ге видання, перероблене, доповнене : Академвидав, 2007. 616 с.
9. Волкова Н. П. Педагогіка. К., 2001. 14-23 с.
10. Диагностика нарушений речи у детей и организация логопедической работы в условиях дошкольного образовательного учреждения: сб. метод. рекомендаций. СПб. : ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2001. 328 с.
11. Долинська Л. В., Огороднійчук З. В., Скрипченко О. В., та інші Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. К. : Просвіта, 2001. 456 с.
12. Донцов А. В. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій : Високі технології виховання. К., 2005. 45-58 с.

13. Духнович О. В. Народна педагогія. Вибрані твори / під ред. Д. М. Федак. Ужгород : Закарпаття, 2003. 566 с.
14. Желан А. В. Формування культури поведінки дітей дошкільного віку : Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки, 2014. Вип. 1.45. 20-24 с.
15. Зверєва І. Д., Коваль Л. Г., Фролов П. Д. Діагностика моральної вихованості школярів : Навч. посібник. К.: ІСДО, 1995.
16. Кісіль М. В. Простір освіти з точки зору її основного суб'єкта : Вісник Черкаського університету, 2006. Серія «Педагогічні науки», вип. 88. 138-141 с.
17. Колдунов Я. І. Моральне виховання особистості школяра. - Калуга, 1997. 65 с.
18. Колесник І. Соціалізація особистості глухого школяра : Монографія. К., 1994. 112 с.
19. Коломинский Н. Л. Развитие личности учащихся вспомогательной школы. К.: Рад. школа, 1978. 28 с.
20. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія. Навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. К.: Знання, 2010. 293 с.
21. Косачов І. П. Моральний розвиток молодшого школяра в процесі навчання і виховання : АРКТИ, 2005. 264 с.
22. Литвак А. Г. Психологія сліпих та слабозорих. СПб, 2006. 186 с.
23. Лубовский В. І., Розанова Т. В., Солнцева Л. І. та ін Спеціальна психологія: Навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів / Під ред. В. І. Лубовским. М.: Видавничий центр «Академія», 2003.
24. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу : Твори в 7 т. К., 1954.
25. Максименко С. Д. Критерії моральної вихованості молодших школярів. М., 2002. 18-23 с.
26. Матвієнко О. В. Моральне виховання молодших школярів у позаурочній та позашкільній діяльності. К., 2000. 14-19 с.

27. Матвієнко О. В. Основи виховання моралі у молодших школярів. К. : Стилос, 1999. 232 с.
28. Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання : Навч. Посіб. К.: НАУ, 2008. 160 с.
29. Махова В. М. Изучение личностных свойств и особенностей эмоционального реагирования детей с интеллектуальной недостаточностью в период их адаптации в школе : Дефектология № 6, 2000. 9–14 с.
30. Мирончук Н. М. Формування культури міжособистісних взаємин учнів у позаурочній діяльності : автореферат, 2007.
31. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. 3-є видання, доповнене, 2001. 443- 448 с.
32. Мудрик А. В. Социализация человека : учеб. пособие для студ. вузов. – 2 е изд., испр. и доп. – М. : Академия, 2006. 304с.
33. Рахімов О. З. Роль морального виховання у формуванні особистості. - Класний керівник, 2001. № 6
34. Рождественський Ю. В. Словник термінів. Мораль. Моральність. Етика. М. : Флінта, 2003. 88 с.
35. Розанова Т. В., Соловйов І. М. Психологія глухих дітей : М.: Просвещение, 2001. 119 с.
36. Роюк С. Є. Міжособистісна взаємодія дітей з вадами слуху : Психологічні перспективи, 2009. 142 с.
37. Рубинштейн С. Л. Основи общей психологи. М., 2001. 71-74 с.
38. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. К. : Ви-во імені Олени Теліги, 2003. 328 с.
39. Сапронова М. Культура поведінки - категорія моральна : Дошкільне виховання № 10, 2003. 8–9 с.
40. Сидорова О. А. Нейропсихология : монографія. М. : Наука, 2001. 147 с.
41. Синьова Є. П. Тифлопсихологія : навч. посіб. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 213 с.

42. Синяк В. А. Логопедия. М.: Просвещение, 1985. 87 с.
43. Синяк В. А., Нудельман В. В. Особливості психічного розвитку глухої дитини. М.: Просвещение, 2001. 161 с.
44. Сіданіч І. Л. До питання виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в сім'ї і школі : Освіта і управління, 2008. Т. 7. № 2. 133-138 с.
45. Стадненко Н. М., Матвеева М. П., Обухівська А. Г. Нариси з олігофренопсихології. Кам'янець–Подільський: КПДПУ, 2002. 245 с.
46. Хоружа Л. Формуємо культуру поведінки молодших школярів : Початкова школа № 2, 2007. 52 – 57 с.
47. Хорунжа О. Педагогічні технології процесу виховання моральних якостей майбутніх учителів у поза аудиторній діяльності : Духовність особистості, 2012. Вип. 1. 174-182 с.
48. Шевченко Н. Б. Особенности восприятия и понимания эмоциональных состояний человека под влиянием интонационных установок и их коррекция у умственно отсталых школьников : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук . Екатеринбург : Уральский гос. пед. ун-т, 1999. — 19 с.
49. Шищменцев І. М. Теоретичні основи проблеми виховання культури людських взаємин в учнів спеціальної школи : автореферат. Київ 2013. 301-305 с.
50. Южевич В. Моральне виховання в школі і поза нею : Родина і школа № 3, 2001. 19-22 с.